

virág, a fa, a tükör, a Nap, a Hold, a víz vagy a hal. Egyik-másik címszó alaposan meg is lepi az olvasót. A horogkeresztről például, mely a mi számunkra már csak egy örült politikai vállalkozás szimbólumaként él, megtudjuk, hogy az archaikus kultúrákban úgyszólván a legkreatívabb jelnek számított, mely az összes alapellentétet áthidalta. Vagy a nárciszról kiderül, hogy csak a görög tradícióban jelent ellen-szenves önszeretetet, korai halált és hiúságot. A japán és a kínai hagyományban ezzel szemben „csendes tisztaságot”, „vidámságot”, „ön-beccsülést” és újévi jószerencsét értenek alatta.

Noha az enciklopédiák általában nem arra szolgálnak, hogy egy szuszra elolvassuk őket, hanem hogy szükség esetén kéznél legyenek, ezt a könyvet, mert egyes címszavai érdekes információkat tartalmaznak, hibái ellenére is nehezen tudjuk letenni. Egy-egy népről például néha többet, lényegesebbet árul el az, hogy hogyan vélekedet: a meztelenség-ről, mit jelentett számára a tükör és a tojás, mint hogy milyen hábo-rúkat vívott, és a királynak hány testőre volt. Az olvasás kalandját, melynek során a lehető legkülönbözőbb kultúrákba nyelünk személetes betekintést, csak fokozza az a több mint kétszáz — zömmel alig ismert — illusztráció, amely a szóbeli magyarázatokat egészíti ki. Míg az idegen szavak és kifejezések zűrzavarából a könyvhöz csatolt szótár menti ki az olvasót, a túlságosan rövid, következőképpen érthetetlen címszavak miatti méltatlankodásunkat az szünteti meg, ha egyrészt nem mindent hiszünk el a szerzőnek, másrészt pedig, ha nem elégszünk meg azzal, amit munkája nyújt.

SEBŐK Zoltán

ELTÉKOZOLT ESÉLYEK KÖNYVE

Talkáts Zsuzsa: *Eltékozolt esélyem*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986

Talkáts Zsuzsa *Eltékozolt esélyem* (1986) című, negyedik verseskö-tetének koordinátáit már előző kötetében, a *Tükrőfolyosóban* (1983) ki-rajzolta. A *Tükrőfolyosó* olyan képzetköröket, olyan motívumokat in-dít el, amelyek módosultan ugyan, de átáramlanak legújabb verses-könyvébe is.

A zene nemcsak ihletforrás, s nemcsak katartikus hatása, hanem ha-talma miatt is lényeges szerepet tölt be ebben a költészetben. Brahmsot idéző versében a zenét — a „játszást” — „vonítást”, „nyöszörgés”, „fáj-dalmas panasz”, „sírásba csukló mozgás” kíséri; „örjögő futammá” válik a zene, ördögi „mutatkozássá”. Ebből a motívumkörből fejlődnek ki azután s gyűrűznek tovább a vele rokon motívumok: a szerep, az

átváltozás (olykor maga a vers is az: *Borostyán* című verse borostyánlevél alakú vers, a vers metamorfózisa), a játék. Nem önfeledt játék ez, mint ahogyan a zene sem az, hiszen a kötet élén mottóként álló Lotman-idézet tanúsága szerint: „A játék nem játék többé, ha nincs más választásunk.”

Az „eljátszás”, a „mutatkozás” hangsúlyozott szerepe révén e versek szcenikusak, színjátékszerűek lesznek. Helyszínek, helyzetek vonulnak fel bennük („nyikorgó szín” — áll az egyik versben), a megvilágított szoba kirakattá válik, a szereplők kirakatabábukká. Ennek a képzetkörnek egyik kulcsverse az *Új babák a kirakatban* című, s ezt ismétli meg a fülszöveg egyik mondata is: „Sűrűsödnek az események, egymás nyomába lépnek a szereplők gondolataimban, szívemben, egy képzelt színpadon.” E verseknek tehát „szereplői” lesznek, bábuszerű, marionett-szerű figurái, „játéktestei”, „papírbábui”, sőt: „hősei”, „mellékszereplői”, „statisztái”. Lényeges meghatározójuk a (verscímként is előforduló) „varázslat”, melynek következtében „bábúk hajladoznak”, a hősök „láthatók”, „betévednek a képbe”, „kilépnek”, hol „sarokban ülnek”, hol „lopakodnak” stb. E versek paradoxona, hogy a személyes megnyilatkozások a lírai énre terelik elsősorban a figyelmet, s csak implicit módon, csak áttételesen, s mindig a nagyon személyes élménnyel elvegyülve, metamorfózisba, kapcsolatba lépve van jelen ez a költői attitűd. A „festett valóság” tehát a lírai én és a megidézett figurák valósága is, „képzeltetés és valóság” egyben (az egyik vers alcíme is ez). Az igék irányított mozdulatokat jelölnek, s az irányítottság, a determináltság Takáts Zsuzsa egész versvilágát áthatja.

Menekülések, megtérések, utolsó találkozások, várakozások, búcsú: ezek Takáts Zsuzsa verseinek elsődleges „témái”. S mindez megint csak áttételesen: keretbe foglalva (medáliaként, fotográfiaként), ahogyan az egyik verscím is jelzi: *A szenvedélyes arc a keretből kihajol*.

Ezekre a képzetkörökre épül *Eltékozolt esélyem* című, negyedik kötete is, azzal a hangsúlyozott különbséggel, hogy itt a színjátékszerűség, a szcenikuság nem annyira látványos. A szerep, a mimézis belsővé válik, már nem különíthető el a lírai éntől. A zene, a fotográfia, a film itt is lényeges médium (a Brahmsot idéző vers ebbe a kötetbe is bekerült), a keretszerűség is jelen van, de a témakör egészen leszűkül: a szerelem, a szeretet s ennek hiánya, a „kihagyott szeretet” köré szerveződnek szinte kivétel nélkül a versek, „félíg álomszerűen”. A látvány itt is domináns versmozzanat, a megvilágítás, a fény—sötét is lényeges kellék. Egy-egy vers egy-egy „feljegyzés”, s mert feljegyzés, epikus elemei is hangsúlyozottak. Olykor egészen prózai műbe illő epizódok kerekednek, változnak át verssé. A versek tónusa nem homogén: egyik oldalon a líraiság, másik oldalon a szikár, száraz epikus jelleg dominál a költeményekben.

Akár az előző kötetben, itt is ritkán fordul elő a versszakokra való

tagolás: a versek egybőlszabottak, s ilyen maga a kötet is (mindkeető): nem oszlik ciklusokra. Itt már nehéz is lenne ciklusokba sorolni a verseket, hiszen nagyon szűk keretek között mozognak a témák, s talán ezért kissé túljátszottnak, túlírottaknak hat a kötet.

Takáts Zsuzsa verseiben kerüli a rímhelyzeteket, trópusokat is elvéve alkalmaz, s a versek ritmusa sem szembetűnő. Csupán az áthajlások, s helyenként a feszes versbeszéd zökkenetnek ki abból az áramlásból, amely inkább a prózai, mintsem a lírai költészet sajátja. Dísztelen, inkább epikus felhangokat, mint lírai futamokat megcsendítő költészet ez. Versei azonban nemcsak tartalmi, hanem formai szempontból is túlírottaknak hatnak. Túl sok versépítő elemről mond le, miközben helyettük nem kínál fel más, meggyőző poétikát.

A *Tükörfolyosó* határozottabb, metaforikus folyamatai révén fel tudja kínálni a költészetet valamilyen prototípusát: a tükörfolyosó a versekben megidézett marionettfigurák játékát tükrözi vissza, s szorítja őket ugyanakkor egy determinált, szűk világba. Itt, a negyedik kötetben csak egy megnevezetlen determináltság kísért; a mozgás, a lendület, a szárnyalás megkötöttségét, bénaságát, szárnyatörtségét érzékeljük, színpalak nélkül, már-már légüres térben, anélkül, hogy a megoldás bármilyen lehetősége is megcsillanna, vagy valamiféle tragikum megfogalmazódna. A *Tükörfolyosó* versei után, bár ezek a versek is hasonló gondolati vonalat követnek, Takáts Zsuzsa negyedik kötetét az „eltékozolt esélyek” könyvének tekinthetjük.

HARKAI VASS Éva

A MODERN BERZSENYI

Csetri Lajos: *Nem sokaság, hanem lélek*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986; Bécsy Ágnes: „Halljuk, miket mond a lekötött kalóz”. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985

Úgy tűnik, az irodalomtörténet még mindig tanácstalanul áll Berzsenyi költészetével, művészi magatartásával szemben. Biográfiai, kronológiai, textológiai fogódzók híján az „alapozó” műveleteknél ragadt le, tévesztrve, azonosítva célt az eszközzel, s inkább vállalta foghíjas adatok, bizonytalan források hézagainak betömését, mint azt a feladatot, hogy Berzsenyi opusát ilyen alapok nélkül is poétikai vizsgálatnak vesse alá. Pedig Berzsenyi óta volt már az irodalomkutatásra is tekintettel lévő művészi etikettet kijátszó költőnk, akinek élete körül ugyanilyen mítoszok, legendák kerengtek, aki a „nonum prematur in annum” jegyében évekig faragott versein. Füst Milán a rokon lélek értésével írja Berzsenyiről: „Félelmet és irtózatot kelt. S ha valamhez hasonlítani